

Med dystopier mot säkerhetspolitisk fantasilöshet

av Olof Santesson

TITEL:

Förändrad men sig lik: Internationell politik på 2000-talet

FÖRFATTARE:

Kjell Goldmann

FÖRLAG:

Books on Demand, Norderstedt, Tyskland, 2020

DEMOKRATIN ÄR UNDER kris. Det handlar inte som på Herbert Tingstens tid om hotet från krafter som ville avskaffa det demokratiska styrelseskicket utan nu gäller det vad som ser ut att hända inom demokratins ram. Oron delas av många. Vi känner frågorna. Vad ligger i förlängningen av Brexit, Donald Trumps framfart och odemokratiska företeelser i vår egen mitt, hur går det med våra förutsättningar att med nuvarande verktyg hantera invandring och skenande klimatförändring, epidemier, våld i samhället, ungas psykiska ohälsa? Frågor värdiga en akademi som vår med dess tonvikt på människors fred och säkerhet. En som ägnat sig åt demokratins villkor är statsvetaren och ledamoten Kjell Goldmann (bl a med boken *Det internationella systemet* 1978).

I sin nya bok från 2020 analyserar Goldmann både fakta i världspolitiken och hur vi ser på dem. Läsaren är i goda händer, inte minst med hans rekommendationer. Utgångspunkten är den historiskt framvuxna traditionella teorin om internationell politik: att världspolitik bedrivs i ett system av su-

veräna stater. Stater, statsledningar och mellanstatliga relationer kan förändras, men systemet förblir decentraliserat, instabilt, maktbetonat och med särskilt ansvar för stormakterna alltsedan 1814/15 års Wienkongress. Knappast fulländat, och oförändrat är det inte. En klassisk fråga, skärpt i våra dagar, är hur det bäst ska möta sin motståndare. Med tidens vokabulär beskriver författaren dessa som ”anti-internationalistiska rörelser i gråzonen”. Och när det gäller hur kampen ska sluta drar han en lans mot fantasilöshet.

Den i ett blygsamt format späckade boken innehåller åtta kapitel. För att ta dem i tur och ordning, så ter sig enligt det första kapitlet stormaktspolitikerna i sin struktur mer obestämd än förr och med mer svårbedömda följder för säkerheten och freden. Här är Goldmanns resonemang mer allmänt och ligger i linje med t ex akademins eget projekt SES.

Mycket hänger på inre förhållanden (USA, Kina, Ryssland) Både globala och regionala stormakter kan komma att spela en mindre roll än de senaste två seklen som då både

den internationella ordningens garanter ” och dess sabotörer”. Det har blivit mera fritt fram för ”aggressiva nationalist, makthungliga småstatsledare och extremistiska rörelser”. ”Världsfreden är inte i fara, men freden runt om i världen.”

Nästa kapitel, med bilaga och fylld av tabeller, handlar om systemets byggstenar, hur stater uppkommit; tonvikten lagd på självbestämmanderätten. Av de FN-medlemmar som tillkommit efter 1776, USA:s start, har en tredjedel blivit självständiga utan någon demokratisk form av självbestämmande. Å andra sidan, ”någon grad av självbestämmande i demokratisk mening förefaller numera betraktas som väsentlig för att en ny stat ska accepteras av statsamfundet”.

Sedan finns vad författaren benämner potentiella stater och hanteringen av dem. Québec och Skottland visar, skriver han, ”vägen till en rimlig tolkning av principen om folkens bestämmanderätt”. Den ger anledning att kritisera våld mot fredlig separatistisk aktivitet i andre länder och erkänna stater som tillkommit efter demokratiskt självbestämmande vad moderlandet än tycker om deras olaglighet.

Ett nyskrivet kapitel innehåller en kritisk granskning av FN som aktör; närmare bestämt i frågan om Jerusalems status. I FN förefaller bundenheten till tidigare ståndpunkter vara extrem, drar Goldmann till med, som om de vore uttryck för en princip eller folkrättslig norm som inte kan överges. Hur som helst, ”den heliga staden” är FN:s stående beckning på Jerusalem, är ”helighetsprincipen” tillräcklig för att undandra varje lands suveränitet över Jerusalem, frågar han bl a med hänvisning till att Wikipedia listar över 130 platser som heliga för mer än en religion. Kunde det inte ha räckt med den Gamla staden? Och hur går det med den andra, ”ogiltighetsprincipen”, ska Israel ensidigt lämna staden och hur mycket av den?

Blir ockupationen giltig som förr i historien eller ogiltig in i evigheten; jämför Krim?

Väljarnas ointresse för utrikespolitiken ventileras härnäst. (Vi kunde tillägga försvarspolitik.) Området är svårt och något för proffsen, det kunde gälla flera områden. ”...resonemanget underskattar de nationella institutionernas komplexitet och överskattar utrikespolitikens svårighetsgrad.” Författaren underkänner ett antal förklaringar men stannar för att man inte kan tvinga människor att vara intresserade.

Ett femte kapitel rubriceras ”muslimer, mångkultur, proportioner”. Man anar redan här ett ifrågasättande av en uppjägad debatt. Ett faktum är i alla fall att Sverige bland västeuropeiska länder hamnar på andra plats efter Frankrike vad gäller antalet muslimer. ”Det är inte konstigt om det blir problem när människor med rötter i orientalisk tradition ska anpassas till vad som numera blivit västerländsk modernism i dess mest extrema form”. Intressant här är frågan om inte principen om ”allas lika värde” är Sveriges genomgående felöversättning av förlagan, FN-deklarationen om mänskliga rättigheter, som talar om dignity, d v s värdighet; en inte oväsentlig skillnad som vi i stort sett tycks vara ensamma med i vår tolkning.

Vad kräver då demokratin av nyanlända? Kjell Goldmann: de måste ”assimileras till det demokratiska systemet, till dess medborgerlig gemenskap, dess värderingsmässiga grund och dess konkreta institutioner”. Hur ska man när det gäller migrationen se på samhällets stabilitetsbehov. Bokens slutsats här tillfredsställer kanske inte många: ”det finns stabilitetsargument, dock av oklar giltighet, för både mångkulturalism och assimilationism.”

Ett nyskrivet kapitel om ”Internationalismens kris – och demokratins” rör dem som har vänt sig mot politiken och samhällenas

internationalisering, ”populisterna”. Höger eller vänster, hos dem alla återkommer tre teman: den förlorade suveräniteten, den oacceptabla invandringen, den hotade kulturen. Termen ”illiberal demokrati”, myntad 1997, har vedertagits som beteckning för länder i ”gråzonen mellan demokrati och diktatur” med författarens etikett; om nu bara EU klarade att reagera! ”Personer eller partier som kommit till makten genom demokratiska val startar, stödda en bred opinion, en förändring bort liberal demokrati, detta är demokratins kris på 2000-talet”.

Kapitlet ”utlänningarna, klimatet och suveräniteten” – också nytt – rör vedertagna principer, normer och beslutsprocedurer inom två politikområden. Vi ser hur stater på olika sätt tagit tillbaka beslutsrätten att ensidigt själva avgöra flyktingars öde, påminns om dessas svaga ställning mot en stat som vill hävda sin suveränitet. På klimatområdet handlar många avtal om procedurer. Med författarens ironiskt obönhörliga ord: ”...ställda inför vad de uppfattar som ett existentiellt hot konstruerar staterna en ordning som förutsätter allas lojala, engagerade medverkan under generationer framåt samt regeringar som långsiktigt får med sig sina befolkningar i en kännbar omläggning av deras liv”. Istället en despoti? Varken en möjlig eller önskvärd utveckling, hävdar Goldmann. Fantasilöst? Då finns i alla fall litteraturen med motmedel.

I slutkapitlet bjuds vi nämligen originellt nog på en tankeväckande, underhållande genomgång av nio romaner med litteraturhistoriens mest kända mörka framtidsbilder;

bland dessa dystopier Karin Boyes *Kallosain*. De påminner författaren om hur han medverkade i scenarier när de på 1960-talet infördes i långsiktig svensk säkerhetspolitisk planering. Hur balansera fantasifullhet mot trovärdighet, det var metodproblemet.

I den dystopiska litteraturen visar det sig finnas såväl den globala överstaten och den totala stormaktskonflikten. Förverkligandet av det första har författaren svårt att tro på i en tid av nationalistisk väckelse. Sätillvida, räkna med business as usual. Men vilka kommer de dominerande krafterna att vara? Här finns allt möjligt. Maktförskjutningar mellan dagens stormakter med Kina dominant t o m på månen? Uppsplittring av USA i två, tre, fyra statsbildningar? Sammanslagning av mindre stater till större, i Mellersta Östern, Latinamerika? I varje fall har man här motmedel mot vanetänkande.

Övervakningssamhällen och indoktrinering hör till bilden i dessa böcker. Är det dit vi är på väg? Som det ser ut i vissa länder är det inte säkert att öppenheten och rationalismen kommer att segra, lyder den varnande mörka slutklämmen.

Är världen då förändrad men sig lik? Vad Kjell Goldmann själv omsorgsfullt, på recensionen endast rapsodiskt berört, har visat är ändå mest en utveckling mer av det oroande nya än det välkända gamla. Viktigast är ändå att han stimulerar med kunskap, fakta-redovisningar, ihärdiga analyser och egna slutsatser. Begreppsförvirring vike!

Recensenten är ledamot av KKrVA.